

ANITA HRNJAK

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za istočnoslavenske jezike i književnosti
Ulica Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
ahrnjak@ffzg.hr

ŽENA U RODNO OBILJEŽENIM FRAZEMIMA STANDARDNE I DIJALEKTNE HRVATSKE FRAZELOGIJE (NA PRIMJERU KRIŽEVAČKO-PODRAVSKIH KAJKAVSKIH GOVORA)

U radu se promatra stupanj zastupljenosti i specifičnost rodno obilježenih frazema koji se odnose na ženu u dijalektnoj hrvatskoj frazeologiji na primjeru križevačko-podravskih kajkavskih govora. Frazemi se dovode u suodnos s rodno obilježenim frazemima hrvatskoga standardnog jezika kako bi se utvrdile njihove strukturno-semantičke sličnosti i razlike te specifičnosti u konceptualizaciji žene u dijalektnoj frazeologiji. Pritom se osobita pažnja pridaje rodnim stereotipima i ustaljenim predodžbama o ženi kako bi se pokazalo postoje li odstupanja u poimanju ženskosti¹ u standardnoj i dijalektnoj frazeologiji hrvatskoga jezika.

0. UVOD

Značajan dio frazeologije svakoga jezika rodno je obilježen, tj. u značajnom broju frazema vidljiv je način na koji se na frazeološkoj razini jezika konceptualizira rod kao društveno-kulturološka kategorija i stvara slika žene i muškarca utemeljena na ustaljenim predodžbama i stereotipima svojstvenima određenoj kulturi. Iznimka, dakako, nisu ni dijalekti određenog jezika koji nam mogu dati vrijedne spoznaje o kulturološkim specifičnostima konceptualizacije žene ili muškarca u određenom jeziku kao cjelini.

¹ Termin *ženskost* koristi se ovdje, kao i u većini hrvatskih rodno orijentiranih lingvističkih i sociolingvističkih istraživanja, kao oznaka za skup karakteristika i ponašanja koji se u nekom društvu i/ili kulturi smatraju tipičnima i poželjnima za muškarce i žene.

Bez obzira na rečeno, rodno orijentirana istraživanja u hrvatskom jezikoslovlju prilično su rijetka, a u hrvatskoj frazeologiji, kako standardnoj tako i dijalektnoj, sustavnih istraživanja zapravo nema te frazeološki sloj hrvatskoga jezika ostaje bogata i nedovoljno iskorištena riznica lingvistički relevantne rodne informacije. Stoga se u ovome radu proučava izabrani korpus hrvatskih dijalektnih frazema koji u svom sastavu, dubinskoj strukturi ili frazeološkom značenju sadrže element koji upućuje na ženu te samim time i na društveno-kulturološki određeno shvaćanje o tome što je tipično za ženu, pridonoseći na taj način stvaranju rod-nog koncepta ženskosti svojstvenog hrvatskom mentalitetu. Pritom su teorijski okvir unutar kojeg se provodi analiza i spoznaje o rodno obilježenoj frazeologiji standardnoga hrvatskog jezika dio mnogo opsežnijeg ranijeg istraživanja rod-nih elemenata u hrvatskoj standardnoj frazeologiji,² a dijalektni frazemi s kojima se standardni uspoređuju ekscerpirani su iz knjige *Frazeologija križevačko-podravskih kajkavskih govora s rječnicima* autorica Jele Maresić i Mire Menac-Mihalić te *Malog frazeološkog rječnika govora Podravske Sesveta* Jele Maresić objavljenog u časopisu *Filologija*. Dok je u istraživanju standardne hrvatske frazeologije prikupljen korpus od 452 rodno obilježena frazema koji se odnose na ženu, dijalektni korpus činilo je 46 frazema kajkavskih govora ekscerpiranih iz spomenutih izvora.

1. Rodni elementi i rodni stereotipi u standardnoj hrvatskoj frazeologiji

Rodni element u frazemima može biti sadržan u njihovu sastavu, tj. dubinskoj strukturi i/ili frazeološkom značenju. Kod dijela frazema rodni element nalazimo u nekoj od frazeoloških komponenata koja eksplicitno ili implicitno ukazuje na osobu ženskog ili muškog spola (npr. *džepna Venera*, *gladiti bradu (brk)*). Pritom njegovo frazeološko značenje može, ali i ne mora biti rodno ograničeno u upotrebi na referenta određenog spola. Postoje i frazemi kod kojih se rodni element očituje isključivo u značenju, no na rodnu ograničenost u upotrebi ne ukazuje niti jedna od komponenti frazema (npr. *glava obitelji*). Posljednji i ujedno najbrojniji tip frazema u kojima je sadržan rodni element čine frazemi kod kojih i u sastavu i u značenju prepoznajemo elemente koji upućuju na referenta jednog od dvaju spolova (npr. *momak od oka*). Bez obzira na način na koji se rodni element očituje u frazemu, on može upućivati na način na koji se na frazeološkoj razini hrvatskoga jezika konceptualizira žena ili muškarac te nam predstavlja vrijedan izvor

² Riječ je o istraživanju provedenom u okviru izrade doktorske disertacije autorice ovoga članka pod nazivom *Rodni elementi u hrvatskoj i ruskoj frazeologiji* obranjene na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 2015. godine. Na temelju istoga istraživanja 2017. godine objavljena je i znanstvena monografija iste autorice pod nazivom *Frazeologija u rodnome okviru. Rodni elementi u hrvatskoj i ruskoj frazeologiji*.

informacija o ustaljenim i stereotipnim predodžbama koje su karakteristične za hrvatski mentalitet. Stoga nas svako istraživanje rodno obilježene frazeologije neminovno vodi prema rodnim stereotipima, vrsti stereotipa koje *Rječnik rodnih termina* (SGT) definira kao uopćene predodžbe, nastale u određenoj kulturi, na temelju kojih sudimo o tome kako se ponašaju muškarci i žene, pod pretpostavkom da spolne razlike dominiraju nad njihovim individualnim karakteristikama i određuju način na koji se oni ponašaju.

U analiziranom korpusu rodno obilježenih frazema standardnoga hrvatskog jezika pronalazimo frazeme koji se odnose na ženu kao biološko biće kojega određuju njegova prirodno uvjetovana i genetski zadana biološka obilježja, ali i frazeme u kojima se očituje rod koji je, za razliku od spola kao biološke kategorije, psihološki i društveno-kulturološki uvjetovana kategorija. Stoga dio frazema opisuje ženu kao duhovno biće s osobitim temperamentom, karakternim i intelektualnim osobinama, specifičnim psihičkim stanjima i emocijama, a dio se odnosi na ženu kao društveno biće koje upravo u društvu na određeni način „usvaja“ i realizira rod kao psihološku i društveno-kulturološku kategoriju kroz prototipna ponašanja i rodne uloge koje joj društvo nameće.

Provedena analiza rodno obilježenih frazema standardnoga hrvatskog jezika pokazuje da se uz ženu kao referenta povezuje nekoliko vrlo učestalih stereotipnih predodžbi. Jedan je od najistaknutijih rodnih stereotipa onaj o važnosti ljepote za ženu, važnosti njenog vanjskog izgleda i načina odijevanja, a od negativnih rodnih stereotipa osobito dolazi do izražaja uvriježeno mišljenje o intelektualnoj ograničenosti žene, njenoj brbljavosti, svadljivosti i sklonosti ogovaranju te pretjeranoj emocionalnosti koja se povezuje sa sklonošću javnom iskazivanju osjećaja. Vidljivo je i stereotipno shvaćanje o sklonosti žene da vođena majčinskim instinktom u odnosu s ljudima zauzima pretjerano zaštitnički stav, a vrlo se negativno ocjenjuje pretjerano slobodno seksualno ponašanje i promiskuitetnost žene. Potvrđen je i stereotip o većoj važnosti bračnog statusa za ženu nego za muškarca, a vidljiva je i stereotipna tradicionalna podjela rodnih uloga prema kojoj je žena prvenstveno orijentirana na obitelj i dom (Hrnjak 2017).

Korpus rodno obilježene frazeologije korišten za istraživanje frazeologije hrvatskoga standardnog jezika također pokazuje da se rodni stereotipi vrlo često povezuju s dobnim stereotipima koji ženama pripisuju određene karakteristike, tipične oblike ponašanja i uloge u društvu ovisno o njihovoj kronološkoj dobi. Pritom se mladost najčešće povezuje s različitim elementima koji pridonose fizičkoj ljepoti (npr. *kao djevojčica (curica), vitka kao djevojka*), a starost s negativnim karakteristikama: elementima koji pridonose nedostatku fizičke privlačnosti (npr. *oblačiti se/obući se kao <stara> baba*) ili opakošću i svadljivošću (npr. *stara vještica*).

2. Žena u frazeologiji križevačko-podravskih kajkavskih govora

Korpus rodno obilježenih frazema križevačko-podravskih kajkavskih govora ekscerpiran za potrebe ovoga istraživanja nije velik, ali daje vrijedan uvid u frazeološku rodnu problematiku te dopunjuje prethodno provedeno istraživanje rodno obilježene frazeologije hrvatskoga standardnog jezika. Spojivši rodno obilježene dijalektne frazeme s određenim ustaljenim predodžbama i/ili rodnim stereotipima o ženama te uzevši dijalektne frazeme kao polazišni element u kontrastivnoj analizi dobili smo rezultate koji ukazuju na očekivano visoki stupanj podudarnosti dijalektne rodno obilježene frazeologije sa standardnom frazeologijom, ali i zanimljive specifičnosti.

Sljedeća tablica prikazuje frazeme križevačko-podravskih kajkavskih govora u kojima u sastavu, tj. unutarnjoj strukturi ili frazeološkom značenju postoji rodni element koji se odnosi na ženu.

Predodžba i/ili rodni stereotip o ženi vidljiv u značenju ili unutarnjoj strukturi frazema	Frazem križevačko-podravskih kajkavskih govora	Ekvivalent u standardnoj frazeologiji
Važnost vanjštine za ženu (ljepota, debljina, vitkost, način odijevanja)	<i>lepa kak trojačka ruža</i>	<i>kao crvena (rumena, zlatna) jabuka</i>
	<i>lepa (premilna, crlena) kak (kakva je) ružica</i>	
	<i>lepa kak bapka (bapčica)</i>	<i>lijep kao lutka (lutkica)</i>
	<i>kak kraljica</i>	<i>lijepa kao boginja</i>
	<i>vitek kak jela</i>	<i>vitka kao jela</i>
	<i>lepo oblečena kak grofica</i>	
	<i>zgledeći kak coprnica</i> <i>oblečen nadebelo kak nevolna Marica</i>	<i>kao klošarica</i>
<i>spravljati se (spremati se, slagati se i sl.) kak <vlaška> mlada na <venčanje></i>	<i>spremati se kao vlaška mlada</i>	

	<i>debela kak prasica</i> <i>debela kak krava</i>	<i>debeo kao svinja</i> <i>debela kao krava</i>
	<i>ravna kak deska</i>	<i>ravna kao daska</i>
Žena kao intelektualno ograničeno biće	<i>glupa kak kokoš</i> <i>glupa (bedasta) kak (kakva je) guska</i>	<i>glupa kao kokoš</i> <i><glupa> kao guska</i>
Žena kao umišljeno, nedruštveno biće	<i>držati se kak mila Gera</i> <i>praviti se važna kak grofica</i> <i>držati se kak kuma</i>	<i>držati se (stajati, ponašati se i sl.) kao mila Gera</i>
Žena kao varljivo, nepostojano biće	<i>rakija je Ciganica</i> <i>karta je Marta, a Marta je kurva</i>	
Žena kao svadljivo, konfliktno biće	<i>deliti pravdu kak Zagorka</i>	
Žena kao nametljivo biće	<i>natikati se kak baba na ožeg</i>	
Žena kao lažljivo biće	<i>lagati kak Ciganica</i>	
Žena kao lijeno biće	<i>vreden kak mlada na ranje</i>	
Žena kao biće povezano sa zlom i nečistom silom	<i>vrag Jula, vrag Manda</i>	
Žena kao pretjerano zaštitnički nastrojeno biće	<i>paziti koga kak kvočka piščoke</i>	<i>paziti (čuvati) kao kvočka piliće koga</i>
Žena kao osjetljivo, nježno biće	<i>kak medvena babka</i>	
Žena kao snažno, izdržljivo biće	<i>jaka kak bikulja</i>	

Inferiorna rodna uloga žene	<i>trla baba lan <da ji prejde dan></i> <i>bablji posel</i> <i>sveta Klara šiva pa para</i>	<i>trla baba lan da joj prođe dan</i>
-----------------------------	---	---------------------------------------

Tablica 1. Žena u rodno obilježenoj frazeologiji križevačko-podravskih kajkavskih govora (s ekvivalentima u standardnoj frazeologiji)

2.1. Sličnosti i razlike u konceptualizaciji žene u frazeologiji križevačko-podravskih kajkavskih govora i standardnoj hrvatskoj frazeologiji

2.1.1. Važnost vanjskog izgleda za ženu

Kao i u rodno obilježenoj frazeologiji standardnoga hrvatskog jezika, u prikupljenom korpusu u najvećem su broju zastupljeni frazemi koji se odnose na vanjski izgled žene što potvrđuje rodni stereotip o važnosti vanjskog izgleda za osobe ženskog spola. Pritom se frazemi vezani uz ovu ustaljenu predodžbu odnose na nekoliko aspekata vanjskog izgleda: ljepotu, način odijevanja, debljinu, vitkost i slabo izražene obline.

Fizička ljepota važan je dio složene slike žene realizirane u jeziku, a vidljivo je to i u naivnoj slici svijeta odraženoj u hrvatskoj frazeologiji, kako standardnoj, tako i dijalektnoj. U dijelu frazeologije križevačko-podravskih kajkavskih govora lijepa se žena uspoređuje s cvijetom. Božur nalazimo u frazemu *lepa kak trojačka ruža*, a frazem *lepa (premila, crlena) kak (kakva je) ružica* dodatno upućuje na ljepotu ženskog lica jer se kao jedna od varijantnih komponenti pojavljuje i pridjev koji opisuje rumenilo lica. U standardnoj frazeologiji postoji niz frazema koji se odnose na lijepu ženu, ali ni jedan nije utemeljen na usporedbi s cvijetom, a ljepota rumenog, lijepog ženskog lica opisuje se frazomom *kao crvena (rumena, zlatna) jabuka*. U frazemu *lepa kak bapka (bapčica)* lijepa se žena uspoređuje s lutkom kao i u frazemu standardnoga hrvatskog jezika *lijep kao lutka (lutkica)*. Navedeni frazemi nisu rodno ograničeni u upotrebi, ali oba se daleko češće koriste za referenta ženskoga spola. Dijalektni frazem *kak kraljica* i standardni *lijepa kao boginja* nisu potpuni ekvivalenti zbog različitog sastava, ali su utemeljeni na sličnoj predodžbi o izuzetnoj ljepoti kraljice ili boginje, žena koje su više od obične žene zbog svog aristokratskog ili božanskog porijekla.

Istraživanje standardne frazeologije potvrđuje i stereotip o važnosti odijevanja za ženu. Pritom negativnu konotaciju imaju frazemi koji opisuju nemarno, staromodno, neuredno i pretjerano napadno odijevanje, a pozitivno se ocjenjuje

odijevanje s ukusom. U korpusu dijalektne frazeologije poželjnim se smatra raskošno odijevanje, što je vidljivo u usporedbi s odijevanjem grofice u frazemu *lepo oblečena kak grofica*. Negativnu konotaciju nosi frazem *oblečen nadebela kak nevolna Marica*. Iako se frazem navodi s pridjevskom komponentom u muškom gramatičkom rodu te se stoga može odnositi i na referenta muškog spola, očito je da se pretjerano slojevito odijevanje koje prikriva stas povezuje upravo sa ženom jer kao komponentu nalazimo žensko osobno ime. Frazem *zgledeti kak coprница* upotrebljava se sa značenjem ‘biti neukusno obučen’, a utemeljen je na usporedbi s načinom odijevanja kakav se u naivnoj slici svijeta povezuje s vješticom. U standardnoj frazeologiji nema potpunog ekvivalenta, a najbliži mu je poredbeni frazem *kao klošarica* sa značenjem ‘nemarno, neuredno odjevena’. Ustaljena predodžba o tome da se žene upravo zbog važnosti koja se pridaje njihovom vanjskom izgledu i načinu odijevanja dugo pripremaju za izlazak u javnost vidljiva je i u dijalektnoj i u standardnoj frazeologiji. Na osobu koja se nevoljko, polagano, sporo i dugo sprema u kajkavskim govorima koristi se frazem *spravlјati se (spremati se, slagati se i sl.) kak <vlaška> mlada na <venčanje>*. U njemu se rodni stereotip povezuje s etničkim stereotipom jer se ponašanje na kojem je utemeljeno frazeološko značenje pripisuje pripadnici Vlaha kao naroda.

Vitkost kao iznimno poželjno svojstvo vanjskog izgleda žene vidljivo je i u dijalektnoj i u standardnoj frazeologiji. Na usporedbi s oblikom drveta jele utemeljeni su dijalektni frazem *vitek kak jela* i njegov ekvivalent u standardnom hrvatskom jeziku *vitka (vita) kao jela*. Bez obzira na poželjnost vitkosti u oba se analizirana korpusa kroz frazeme *ravna kak deska* i *ravna kao daska* potvrđuje predodžba o tome da žena, iako vitka, mora zadržati jasno naglašene obline, tj. grudi kao ženske spolne attribute koji ju čine izuzetno privlačnom suprotnom spolu.

Debljina je nedvojbeno nepoželjna za ženu pa frazemi *debela kak prasica* i *debela kak krava* nose izrazito negativnu konotaciju. U standardnoj frazeologiji pojavljuju se također zoonimne komponente koje se odnose na iste životinje, kravu i svinju, domaće životinje koje se ističu svojom velikom masom zbog koje ih čovjek od davnina uzgaja isključivo ili barem djelomično radi mesa kao dijela ljudske prehrane. Standardni frazem *debela kao krava* u upotrebi je potpuno ograničen na referenta ženskog spola, a *debeo kao svinja* nije potpuno ograničen, ali se najčešće koristi za ženu.

2.1.2. Žena kao intelektualno ograničeno biće

Frazemi ove podskupine utemeljeni su na stereotipnoj predodžbi o ženi kao osobi s niskim intelektualnim sposobnostima. U oba analizirana korpusa susrećemo frazeme utemeljene na usporedbi glupe žene i njenog intelektualno ograničenog uma sa životinjom i životinjskim umom. Dijalektni frazemi pojavljuju

se u obliku *glupa kak kokoš* i *glupa (bedasta) kak (kakva je) guska*, a njihovi standardni ekvivalenti su *glupa kao kokoš* i *<glupa> kao guska*. Hrvatskoj kulturi očito je svojstvena stereotipna predodžba o pticama, posebno peradi, kao izrazito glupim životinjama, najvjerojatnije kao posljedica usporedbe veličine čovjekovog mozga s mozgom ptice na temelju koje se manji mozak smatra uzrokom intelektualne ograničenosti.

2.1.3. Žena kao umišljeno, nedruštveno biće

Na predodžbi o ženi kao umišljenom te stoga i nepristupačnom i nedruštvenom biću utemeljeni su dijalektni frazemi *držati se kak mila Gera* sa značenjem 'držati se ukočeno, umišljeno, nepristupačno', *praviti se važna kak grofica* sa značenjem 'praviti se važna, umišljena veličina' i *držati se kak kuma* sa značenjem 'biti nedruštven'. U dubinskoj strukturi ovih frazema na umišljenu i nedruštvenu osobu upućuju frazeološke komponente *grofica*, *kuma* i antroponim *Gera*. Sva tri frazema nose vrlo izraženu ironičnu konotaciju jer upućuju na osobu koja si pridaje nezasluzeno visoku vrijednost. U standardnoj frazeologiji pronalazimo samo ekvivalent prvoga od navedenih dijalektnih frazema u obliku *držati se (stajati, ponašati se i sl.) kao mila Gera*.

2.1.4. Žena kao varljivo, nepostojano biće

Frazem *rakija je Ciganica* sa značenjem 'opasno je piti rakiju, rakija je varljiva' i *karta je Marta, a Marta je kurva* koji se upotrebljava u značenju 'nije sigurno, ne treba vjerovati' zanimljivi su jer se prema značenju uopće ne odnose na osobu, ali u njihovoj dubinskoj strukturi prisutan je rodni stereotip o ženi kao varljivom, nepostojanom, nepouzdanom biću na temelju kojega se gradi njihovo frazeološko značenje. Pritom je u jednom od njih upotrijebljen ženski antroponim najvjerojatnije zbog rime, a u drugom pronalazimo i dodatni etnički stereotip jer se varljivo, opasno ponašanje ne povezuje sa ženskom osobom bilo koje, već upravo romske nacionalnosti. U frazeologiji standardnoga hrvatskog jezika ne nalazimo frazeme utemeljene na ovom stereotipu.

2.1.5. Žena kao svadljivo, konfliktno biće

U korpusu standardne rodno obilježene frazeologije nalazimo frazeme utemeljene na predodžbi o zloradosti i svadljivosti kao tipično ženskim karakteristikama, a u analiziranom dijalektnom korpusu gotovo identičan rodni stereotip o ženi kao svadljivom i konfliktnom biću vidljiv je u frazemu *deliti pravdu kak Zagorka* sa značenjem 'istjerivati pravdu, uzalud pokušavati naći pravedno rješenje'. Rodni je stereotip u ovome frazemu tijesno povezan s etničkim stereotipom u skladu s kojim se Zagorcima pripisuje osobita sklonost prepiranju i parničanju.

2.1.6. Žena kao nametljivo biće

Rodni stereotip o ženskoj nametljivosti, miješanju u stvari koje je se ne tiču vidljiv je samo u dijalektnoj frazeologiji i to u frazemu *natikati se kak baba na ožeg* koji se upotrebljava u značenju ‘u sve se miješati’.

2.1.7. Žena kao lažljivo biće

Lažljivost kao osobina koja se sukladno stereotipu pripisuje ženi također je jedna od onih koje svoje mjesto nisu pronašle u korpusu rodno obilježene frazeologije standardnoga hrvatskog jezika, a nalazimo ih u analiziranom dijalektnom korpusu. Na ovom rodnom stereotipu utemeljen je frazem *lagati kak Ciganica*, a povezan je s etničkim stereotipom o lažljivosti kao osobini svojstvenoj pripadnicima romske nacionalnosti.

2.1.8. Žena kao lijeno biće

U standardnoj rodno obilježenoj frazeologiji nije vidljiv stereotip o lijenosti kao tipično ženskoj osobini, ali ga nalazimo u analiziranom dijalektnom korpusu u frazemu *vreden kak mlada na ranje* sa značenjem ‘lijen’. U pozadini frazema je slika koja frazeološkom značenju daje ironičan i podrugljiv prizvuk.

2.1.9. Žena kao biće povezano sa zlom, nečistom silom

Ni jedan od frazema standardne rodno obilježene frazeologije nije utemeljen na stereotipu o povezanosti žene sa zlom, nečistom silom, ali u analiziranom dijalektnom korpusu nalazimo frazem *vrag Jula vrag Manda* koji se upotrebljava sa značenjem ‘svejedno je (ob. podjednako loše)’. Frazeološko značenje u ovom slučaju ukazuje na situaciju u kojoj nam je svejedno što dobivamo ili biramo s obzirom na to da je svaka od mogućnosti koja nam se nudi podjednako loša, a utemeljen je upravo na dubinskoj strukturi koja pomoću dvaju učestalih ženskih dijalektnih antroponima povezuje ženu sa samim vragom.

2.1.10. Žena kao pretjerano zaštitnički nastrojeno biće

Kako standardna tako i dijalektna frazeologija prepoznaju stereotip o ženi koja je zbog svog urođenog majčinskog instinkta sklona zaštitnički se odnositi prema ljudima općenito, ne samo prema vlastitoj djeci. Pritom treba naglasiti da navedeni frazemi često nose negativnu konotaciju jer se smatra da su pretjerana briga i zaštita najčešće kontraproduktivne te stvaraju nesamostalne i nesigurne ljude. Oba frazema motivirana su ponašanjem životinja, u ovom slučaju kvočke koja čuva svoje piliće. Standardni frazem u obliku *paziti (čuvati) kao kvočka piliće koga* odnosi se na ženu koja stalno i budno brine o kome, a dijalektni se pojavljuje u obliku *paziti koga kak kvočka piščoke* i u rječniku je zabilježen sa značenjem ‘brižno paziti koga’.

2.1.11. Žena kao osjetljivo, nježno biće

Jedno od osnovnih rodni distinktivnih obilježja za koje se stereotipno smatra da razlikuje ženski spol od muškog fizička je i emocionalna krhkost, osjetljivost. Iako je riječ o jednom od najučestalijih rodni stereotipa, ne nalazimo ga u rodno obilježenoj standardnoj frazeologiji. U analiziranom dijalektnom korpusu vidljiv je u poredbenom frazemu *kak medvena babka* sa značenjem ‘osjetljiv, nježan’. Frazem u upotrebi nije ograničen isključivo na referenta ženskog spola, ali se ipak najčešće koristi za ženu. Utemeljen je na slici u dubinskoj strukturi frazema koja se odnosi na tradicionalne ukrasne medenjake, takozvane licitare, koji su izrezivani i ukrašavani u različitim oblicima. Jedan od najpopularnijih je oblik mlade djevojke.

2.1.12. Žena kao jako, izdržljivo biće

Stereotip o ženi kao jakom i izdržljivom biću razlikuje se od svih dosad spomenutih jer ženi pripisuje osobinu koju možemo smatrati nedvojbeno pozitivnom. Ipak, frazem *jaka kak bikulja* koji se odnosi na vrlo snažnu i izdržljivu ženu u upotrebi može biti popraćen šaljivom ili ironičnom intonacijom. Rodno obilježenoj frazeologiji hrvatskoga standardnog jezika nije svojstvena ovakva predodžba o ženi.

2.1.13. Inferiorna rodna uloga žene

U standardnoj frazeologiji odražava se tradicionalna rodna uloga žene koja njezinu sferu djelovanja ograničava na dom i obitelj što je, na primjer, vidljivo u frazemu *sjediti <doma> kao kvočka <na jajima>* sa značenjem ‘biti u potpunosti orijentiran na obitelj i sve vrijeme provoditi kod kuće’. Na tragu takvog shvaćanja prototipne rodne uloge žene utemeljeni su i dijalektni frazem *trla baba lan <da ji prejde dan>* i njegov standardni djelomični ekvivalent u obliku *trla baba lan da joj prođe dan*. Zanimljivo je da je dijalektni frazem zabilježen sa značenjem ‘brbljati, puno govoriti bez svrhe i smisla’, dok se standardni koristi u značenju ‘jalov (beskoristan) posao, nikakve koristi od čega, ono što se radi samo da prođe vrijeme’ te ga možemo smatrati tek djelomičnim ekvivalentom prema frazeološkom sastavu, ali ne i značenju. Bez obzira na razliku u značenju oba su utemeljena na predodžbi o tome da žena provodi dane besposleno ili radeći nešto od čega nema nikakve koristi. Pritom značenje dijalektnog frazema sadrži i dodatni rodni stereotip o ženi kao biću za koje je karakteristična pretjerana brbljavost i sklonost govorenju gluposti. Frazem *bablji posel* sa značenjem ‘što neozbiljno, nekorisno’ nalazimo samo u dijalektnoj frazeologiji i u potpunosti je utemeljen na istoj inferiornoj rodnoj ulozi žene. Ovoj podskupini frazema u određenoj mjeri pripada i dijalektni frazem *sveta Klara šiva pa para* sa značenjem ‘ne radi dobro tko pa treba stalno raditi ponovo’ koji nema ekvivalenta u standardnoj frazeologiji.

Utemeljen je na predodžbi o uzaludnom poslu i shvaćanju da žena nije sposobna uspješno izvršiti čak ni jednostavan i beznačajan posao.

2.2. Povezanost rodni, etničkih i dobnih stereotipa u rodno obilježenoj standardnoj i dijalektnoj frazeologiji

Ranije provedeno istraživanje rodno obilježene frazeologije standardnoga hrvatskog jezika pokazalo je da se rodni stereotipi vrlo često povezuju s dobnim stereotipima koji pripadnicima obaju spolova pripisuju određene karakteristike, tipične oblike ponašanja i uloge u društvu ovisno o njihovoj kronološkoj dobi. Pritom se mladost povezuje s različitim elementima koji pridonose fizičkoj ljepoti (*vitka kao djevojka*), a starost s negativnim karakteristikama, kao što su, na primjer, opakost i svadljivost (*stara vještica*) i određenim elementima koji pridonose nedostatku fizičke privlačnosti (*oblačiti se/obući se kao <stara> baba*). U analiziranom korpusu dijalektne frazeologije vidljiva je ista tendencija povezivanja rodni i dobnih stereotipa. Pritom takvi frazemi nisu tematski objedinjeni, a utemeljeni su na predodžbi o tome da je stara ženska osoba slaba, bespomoćna, a u određenom smislu i beznačajna u društvenoj hijerarhiji. Osim u već spomenutim frazemima (*bablji posel, trla baba lan <da ji prejde dan>, natikati se kak baba na ožeg*) vidljivo je to i u frazemima *za čije babe zdravlje sa značenjem 'zašto, zbog čega, nema za to pravog razloga'* i *to već i čija baba zna sa značenjem 'to je općepoznato, to svi znaju'* koje nalazimo i u standardnoj frazeologiji, ali i frazemima koje nalazimo samo u dijalektnoj frazeologiji – *klimati se kak babin zub sa značenjem 'biti nestabilan, slab'* i *išla bi baba v Rima da ima z čim sa značenjem 'nema novaca tko'*. Osim povezivanja rodni stereotipa s dobnima, u frazeologiji križevačko-podravskih kajkavskih govora učestalo je i povezivanje rodni stereotipa s etničkim. Neki od takvih frazema već su spomenuti (*deliti pravdu kak Zagorka, rakija je Ciganica, lagati kak Ciganica*), a može se primijetiti da je u najvećem broju frazema prisutna prilično negativno obojana stereotipna predodžba o ženi pripadnici romske nacionalnosti. Na njoj su utemeljeni frazemi *ti je Ciganica došla sa značenjem 'zagorjeli su kolači komu'*, *kak da je ko opal Ciganici z torbe sa značenjem '1. neuredan, prljav; 2. jako živahan'*, *opasti Ciganiki z torbe sa značenjem 'biti zapostavljen, zanemaren (ob. od bližnjih), biti manje vrijedan'*.

3. Zaključak

Usporedba rodno obilježene frazeologije standardnoga hrvatskog jezika i križevačko-podravskih kajkavskih govora pokazuje značajne sličnosti, ali i određene razlike.

Žena se u dijalektnoj frazeologiji konceptualizira u najvećoj mjeri kroz stereotipne predodžbe o karakteru i ponašanju tipičnom za žene kakve pronalazimo i u standardnoj frazeologiji. Pritom je najočitiji rodni stereotip o važnosti ljepote i vanjskog izgleda za ženu pa najveći broj rodno obilježenih frazema opisuje žensku ljepotu, stas i način odijevanja. Time se potvrđuje da u hrvatskoj kulturi postoji uvriježeno mišljenje da je fizička ljepota žene jedno od najvažnijih distinktivnih bioloških obilježja u odnosu na pripadnike muškog spola, a svojstvena joj je ustaljena predodžba prema kojoj žene ne samo da pridaju više pažnje svom vanjskom izgledu već su na određeni način i primorane na to jer ih u velikoj mjeri androcentrično orijentirano društvo ocjenjuje prvenstveno na temelju vanjskog dojma. Nadalje, u značajnoj su mjeri zastupljeni i frazemi utemeljeni na rodnom stereotipu o intelektualnoj ograničenosti žene i njenoj svadljivosti.

Rodni stereotipi koje ne nalazimo u dijalektnoj frazeologiji uglavnom su povezani s ljubavnim životom žene i negativnom ocjenom slobodnog seksualnog ponašanja i promiskuitetnosti žene, a nije potvrđen ni stereotip o važnosti bračnog statusa za ženu. S druge pak strane, u dijalektnoj frazeologiji rodni se stereotipi češće nego u standardnoj povezuju s dobnim i osobito etničkim stereotipima. Uočene razlike daju vrijedan uvid u rodnu problematiku i upotpunjuju sliku žene u hrvatskome jeziku općenito te bi slična istraživanja svakako bilo poželjno provesti i za druge dijalekte.

Literatura

- Hrnjak, Anita. 2017. *Frazeologija u rodnome okviru. Rodni elementi u hrvatskoj i ruskoj frazeologiji*. Zagreb: Knjigra.
- Maresić, Jela; Menac-Mihalić, Mira. 2008. *Frazeologija križevačko-podravskih kajkavskih govora s rječnicima*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Maresić, Jela; Miholek, Vladimir. 2011. *Opis i rječnik đurđevečkoga govora*. Đurđevac: Gradska knjižnica Đurđevac.
- Maresić, Jela. 1996. Rječnik govora Podravskih Sesveta. *Filologija*, 27, Zagreb, 153–228.
- SGT = *Slovar' gendernyh terminov*. 2002. Ur. A. A. Denisova. Moskva: Regional'naja obščestvennaja organizacija Vostok-Zapad, Ženske inovacionne proekty.

Woman in Gender-Marked Idioms of Standard and Dialect Croatian Phraseology (On the Example of the Phraseology of the local Kajkavian dialects of Križevci and Podravina)

Summary

The article discusses gender-marked idioms in standard and dialect Croatian phraseology on the example of the phraseology of the local Kajkavian dialects of Križevci and Podravina in order to identify the main similarities and differences between the two. All elements of their analysis are contrastive in character and the selected corpora of standard and dialect phraseology are considered through the prism of gender stereotypes with the aim to describe how the phraseological image of woman is created in both the standard language and the Kajkavian dialects.

Ključne riječi: konceptualizacija žene, rodni stereotipi, rodno obilježena frazeologija, standardni hrvatski jezik, križevačko-podravski govori

Keywords: conceptualization of woman, gender stereotypes, gender-marked phraseology, standard Croatian language, local Kajkavian dialects of Križevci and Podravina

